

Vztah místa a krajkářských slavností ve Vamberku pohledem cílových skupin

Katedra sociologie FF UHK

Vztah místa a krajkářských slavností ve Vamberku pohledem cílových skupin

Katedra sociologie FF UHK

2024

Obsah

Úvod	3
Metodologie.....	4
Výsledky	7
Charakter slavností krajky.....	7
Stručný popis slavností	7
Cílové skupiny a dosah slavností	7
Organizace a průběh slavností.....	8
Atmosféra slavností	9
Význam slavností pro život lokality	11
Tradice krajkářství	16
Závěr	21
Shrnutí	21
Náměty k diskusi	23
Celkové hodnocení	25

Úvod

V součinnosti s odborem kultury, památkové péče a cestovního ruchu Krajského úřadu Královéhradeckého kraje se katedra sociologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové zhostila úkolu realizovat etnografický výzkum zaměřený na vztah místa a krajkářských slavností ve Vamberku. Mezinárodní festival krajky a 11. bienále české krajky se konalo ve Vamberku v termínu 27. 6. až 29. 6. 2024.¹

Tento výzkum navazuje na výzkum prováděný v roce 2023, kdy byl řešitelským týmem použit stejný výzkumný design v případě festivalu Cirk-UFF v Trutnově.

Pro upřesnění výzkumného zadání a zvoleného výzkumného designu byly důležité vzájemné konzultace. Konzultace se konaly zejména s vedoucí odboru Mgr. Kateřinou Churtajevou. Před zahájením výzkumu se uskutečnily také konzultace se starostou města Vamberk a organizátorkami slavností.

Řešitelský tým tvořili dr. Nina Andrš Fárová, dr. Miroslav Joukl a dr. Lucie Vítková a na realizaci výzkumu se podíleli proškolení studenti studijního programu Sociologie z FF UHK.

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak festival a potažmo tradici krajkářství vnímají místní a návštěvníci festivalu a v návaznosti zjistit i to, jaké efekty má tato kulturní akce a s ní spojená tradice na život ve městě. Byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

Jaký je charakter slavností konaných ve Vamberku?

Jaký je význam slavností pro život lokality?

Jak slavnosti přispívají k podpoře tradice krajkářství?

Na základě objednávky předkládáme závěrečnou výzkumnou zprávu Vztah místa a krajkářských slavností ve Vamberku pohledem cílových skupin.

V Hradci Králové dne 12. 11. 2024

¹ V textu se v tomto kontextu užívá souhrnného termínu slavností.

Metodologie

Výzkum byl realizován v období červen až říjen 2024, a to jak ve fázi před konáním slavností, v době konání slavností i po jejich skončení. Pro výzkum byly zvoleny dvě výzkumné metody, a to rozhovory a zúčastněné pozorování.

Etnografický výzkum se realizoval v době konání slavností od 27. 6. do 29. 6. 2024 ve zvolených částech města Vamberku a kromě členek a člena řešitelského týmu se výzkumu zúčastnilo dále 12 studujících.

Výzkum zahrnoval také polostrukturované rozhovory vedené s lidmi, kteří se k slavnostem, k Vamberku či k tradici krajkářství významně vztahují. Tyto rozhovory byly prováděny jak před hlavním výzkumným pobytem (jejich cílem bylo mj. upřesnit objekt a předmět výzkumu, aby mohla být adekvátně nastavena metodologie výzkumu), v průběhu slavností, tak i po jejich skončení a prvotním zpracování empirických dat, což umožnilo mj. diskutovat z výzkumu vzešlé postřehy, poznatky a otázky.

Rozhovory

Prvním typem rozhovorů byly krátké situační polostrukturované rozhovory s místními a s návštěvníky slavností, které studující prováděli v rámci pozorování v daných lokacích (více k pozorování níže). Tyto rozhovory se zaměřovaly především na vztah místních nebo návštěvníků k slavnostem a rovněž k fenoménu krajky a krajkářství. Respondenti a respondentky odpovídali na předem stanovené otázky, ale měli také možnost přidat i jiná témata či postřehy. Těchto rozhovorů jsme v průběhu výzkumu uskutečnili více než 120. Naším cílem bylo v rámci rozhovorů podchytit různorodé charakteristiky našich respondentů a respondentek, a to především s ohledem na jejich vztah ke slavnostem (vystavující, soutěžící, spolupořadatelé či jinak do organizace zapojení, návštěvníci, ne-návštěvníci) a s ohledem na to, zda jsou místní, z blízkého okolí, z České republiky či ze zahraničí. Důležité pro nás také při oslovování bylo to, aby respondenti a respondentky byli různého věku, genderu či například zda přišli s dětmi. Provedli jsme také několik rozhovorů se zahraničními návštěvníky a návštěvnicemi, v anglickém, ruském nebo španělském jazyce.

Druhým typem rozhovorů byly polostrukturované rozhovory, které jsme nazvaly jako tzv. expertní. Tyto rozhovory byly výrazně delší a podrobnější, přizpůsobené vždy konkrétní osobě. Jejich cílem bylo zjistit názory na slavnosti těch, kteří jsou s nimi více spjatí nebo

jsou na nich jinak zainteresováni. Vedli jsme proto rozhovory s organizátorkami a organizátory slavností, se starostou a zastupiteli města, s vedoucí Muzea krajky, s ředitelem Muzea a galerie Orlických hor, s učitelkami místní krajkářské školy, s lidmi zapojenými do bienále, do doprovodného programu nebo s dobrovolnicemi slavností a dále s osobami z akademického prostředí, které se věnují textilní tvorbě, s pracovníci odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu KÚ KHK.

Zúčastněná pozorování

Rozhovory byly doplněny zúčastněným pozorováním před konáním slavností, a zvláště v průběhu tří dnů konání slavností. První den etnografického výzkumu jsme částečně strávili obhlídkou centra Vamberku a jednotlivých míst, kde se slavnosti konaly. Pro pozorování jsme vybrali několik lokací, které jsme zároveň přizpůsobili programu slavností. Tyto lokace byly nejen v bezprostředním okolí dvou hlavních budov (sportovní hala a sokolovna), ale také na strategicky významných místech pro město (např. náměstí, kostel, muzeum či knihovna, kde se odehrávaly různé doprovodné akce). Na těchto lokacích studující přerušovaně po celé tři dny prováděli pozorování a také rozhovory s místními a návštěvníky. Pozorování probíhalo v různých časech, abychom pozorovali co nejširší variabilitu situací a mohli provádět rozhovory s rozmanitým vzorkem místních i návštěvníků. Celkově jsme v terénu strávili cca osm hodin na každé vybrané lokaci. Studující měli na slavnosti volný vstup a mohli se tak například účastnit i bienále nebo slavnostního večera.

Cílem pozorování bylo nejen zachytit určitou atmosféru či náladu slavností, ale hlavně pozorovat situace a jevy, které není možné zachytit prostřednictvím rozhovorů. V rámci pozorování jsme se tak zaměřovali například na to, jak jsou slavnosti ve městě vizuálně přítomné, jak se po městě pohybují návštěvníci slavností, jak vypadá přilehlé okolí v době konání slavností nebo jak vypadají doprovodné akce.

V terénu docházelo k průběžným konzultacím mezi řešitelským týmem a studujícími, při kterých studující dostávali v terénu metodickou podporu. Každý den se konalo společné jednání řešitelského týmu se všemi studujícími, na kterém se sdílely průběžné poznatky a hodnotily se získané zkušenosti s terénním výzkumem. Na základě toho se doplňovaly či upřesňovaly výzkumné úkoly.

Analýza dat

Data z obou typů rozhovorů a ze zúčastněného pozorování jsme poté propojili a analyzovali dohromady. K analýze jsme použili software pro kvalitativní analýzu dat MAXQDA. Na základě analýzy jsme identifikovali jednotlivá stěžejní témata, která v následující části představíme.

Výsledky

Charakter slavností krajky

Stručný popis slavností

Slavnosti se konají každoročně (jednou za dva roky jsou organizovány jako mezinárodní a koná se při nich Bienále české krajky) v centru města Vamberk (téměř 5000 tisíc obyvatel), a to v několika prostorách, které tvoří základní městskou infrastrukturu pro administrativní, kulturní, sportovní či duchovní život (radnice, muzeum, kostel, sokolovna, sportovní hala, krajkářská škola; hlavní doprovodný program se koná v knihovně). Tento fyzický prostor byl nově doplněn mural krajkou od polské výtvarnice NeSpoon, která krajkou dokončovala v době konání slavností. Tento mural byl umístěn na fasádě domu sousedícího s Kubiasovou vilou, kde sídlí krajkářská škola. Slavnosti navazují na dlouholetou tradici paličkované krajky, která je pro lokalitu typická, historie krajkářství v této lokalitě se odvíjí od 17. století. Význam této tradice dokládá i skutečnost, že tradice krajkářství na Vamberecku byla v roce 2020 zapsána na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky. Termín konání slavností na konci června se kryje s koncem školního roku, což je jakési přechodové a uvolněné období, na druhou stranu rodinami s dětmi školního věku je zpravidla tráveno jinak než navštěvováním akcí podobného typu. Tato cílová skupina návštěvníků se zřejmě také proto ve čtvrtek a v pátek na slavnostech příliš nevyskytoval, převažovaly ženy středního a vyššího věku.

Cílové skupiny a dosah slavností

Dosah slavností je výrazný především ve dvou ohledech. Na jedné straně má hluboké kořeny v místě a je velmi zásadní pro lokální identitu, na druhé straně je mezinárodní, přičemž tato mezinárodnost se při pozorování interakcí návštěvníků jeví jako velmi přirozená a nečinící bariéry.

Cílové skupiny našeho výzkumu můžeme členit jednak z hlediska jejich vztahu ke slavnostem (organizující, vystavující, soutěžící, navštěvující, nenavštěvující apod.) a jednak z hlediska vztahu k místu (obyvatel Vamberka, blízkého okolí, vzdálenějšího okolí, zahraničí). Přitom v obou hlediscích se nejedná o jednoznačně vymezené skupiny, jelikož se mnohdy prolínají.

Z hlediska složení návštěvnic a návštěvníků slavností lze konstatovat, že dominantní skupinou návštěvnic a návštěvníků slavností tvořily ženy staršího věku, které mají zkušenosti s krajkou nebo o ni projevují laický zájem. Mužů i mladších návštěvníků bylo na festivalu poskrovnu. Výjimku tvořili účastníci programu, ve kterém vystupovaly děti a kterého se zúčastnili rodinní příslušníci či další známí. Skladba návštěvníků byla patrně ovlivněna také termínem konání slavností, jelikož se konaly v závěrečném týdnu školního roku, kdy se předávají vysvědčení.

Organizace a průběh slavností

Program slavností se koná v centru Vamberka, z hlediska těch, kteří na slavnostech nejsou poprvé, tak na “tradičních”, tj. známých místech. Jednotlivé výstavní prostory nejsou od sebe příliš vzdáleny, od kostela sv. Prokopa, který je na vambereckém náměstí, ke vstupu do sportovní haly je to zhruba půl kilometru. Označení jednotlivých budov, ve kterých slavnosti probíhají, a navigace k nim byly lidmi, kteří slavnosti navštívili poprvé, vnímány jako nedostatečně výrazné či přehledné. Obdobně byl návštěvníky vnímán program, respektive jeho nedostatečná přehlednost, přístupnost a podrobnost. Často zaznívaly výtky – od návštěvníků, ale i lidí “zapojených” – k tomu, že čas významných bodů programu jim nebyl znám či byl posunut (což se týkalo např. Slavnostního večera v pátek 28.6.). Program byl také lehce nekonzistentní, jelikož jeho určité části byly na dvou různých webových stránkách, přičemž jeho detaily bylo možné dohledat někdy až na vytištěných (a ne příliš dostupných) plakátech po městě. V rámci celkové vlídné atmosféry slavností a relativně malého rádia, kde se dané akce konaly, to však bylo zmiňováno zpravidla spíše se shovívavostí než s výraznější kritikou.

V místě konání slavností se nachází řada venkovních panelů, na kterých je velmi vkusně připomínáno krajkářství, jedná se však o panely “nadčasové”. Naopak ve Vamberku téměř nebyly viditelné plakáty s informací o konání letošních slavností, s navigací a označením jednotlivých budov, kde se program koná či s programem slavností. Absenci tohoto tradičního způsobu propagace a informování často uváděli lidé, se kterými jsme mluvili, a to jak lidé z Vamberka, tak z bližšího okolí. I výzkumný tým musel takového plakáty hledat, což neodpovídalo očekávání, že ve Vamberku nás tato vizuální prezentace slavností bude na první pohled “vítat”.

Především starší lidé vyjadřovali nespokojenost, že o slavnostech nejsou dostatečně informováni, většina z nich věděla, že velká pozornost se propagací a informacím o slavnostech věnuje na Facebooku, to ale starší generace rozhodně nekvitovala. Nejenže

tuto sociální síť nejsou zvyklí využívat, ale často nevědí, že ji mohou využívat i jako „neregistrovaní“, neumí se v ní orientovat. Někteří uváděli, že museli požádat někoho blízkého/mladšího, aby jim informace vyhledal. Jiní uváděli, že facebookové prostředí nepovažují za adekvátní či za dostatečně „důstojný“ pro tento účel, spojují si ho s místem, kde se informuje o jiných „obyčejnějších“ akcích a kde lidé velmi spontánně a často kriticky na dané akce reagují. Na druhou stranu místní lidé (převážně mladší), kteří Facebook jsou zvyklí používat, vyjadřovali s tímto způsobem mediální propagace velkou spokojenost. Někteří respondenti a respondentky přijeli z podnětu rozhlasové propagace slavností, která byla vysílána v první den konání slavností. Přilákaní mladšího publika jak k festivalu či ke krajské a její tradici se našim respondentům a respondentkám, kteří mají ke krajské vztah, jeví jako obtížné, nad čímž starší lidé vyjadřovali lítost. Předmětem našeho výzkumného zájmu nebylo hodnocení propagace slavností mezi „odbornou krajkářskou veřejností“.

Zázemí slavností a doprovodný program byly hodnoceny jako přiměřené. Především doprovodný program v knihovně si své diváky a diváčky našel. Na zázemí slavností už jsou návštěvnice a návštěvníci také zvyklí, zaznamenali jsme ale (a sami jsme tomu byli přítomni), že Městský klub Sokolovna není vnímán jako ideální místo pro slavnostní zahájení a bienále. Nejenže není bezbariérová a na místě si nelze nikde sednout, ale také není klimatizovaná, což při konání slavností na konci června není příliš ideální, a to hlavně z hlediska dominantních návštěvníků z řad starších lidí.

Řada návštěvnic a návštěvníků by zvláště v teplých dnech, kdy se slavnosti konají, ocenila klimatizaci ve výstavních prostorách slavností. Stejně tak některým účastníkům a účastnicím chyběla možnost (venkovního) posezení. Ačkoliv primárním důvodem návštěvy slavností je pro většinu lidí jejich program, především prohlídka exponátů, neméně důležitou funkcí slavností je pro jejich návštěvnice a návštěvníky společenský kontakt ať již dopředu domluvený či vzniklý na místě. S tím souvisí i možnost širší nabídky občerstvení, např. z lokální produkce či jinak zajímavého.

Atmosféra slavností

Slavnosti nejvíce „žijí“ ve sportovní hale, kde lidé nejen prochází stánky jednotlivých vystavujících, kochají se a obdivují krajky a jejich tvůrkyně/tvůrce, ale často u toho spolu ve velmi vlídné a přátelské atmosféře komunikují, povídají si o paličkování a krajské, ale často i o tom, s čím se krajka v jejich životě pojí. Příjemnou atmosférou byli dokonce až „zaskočení“ naši studující, z rozhovorů s lidmi často přicházeli obohaceni nejen o data

k výzkumu, ale považovali takováto setkání za lidsky obohacující. Slavnosti krajky zároveň nabízí příležitost, jak někoho nově oslovit a nadchnout. U mnoha studujících i u návštěvníků, kteří byli na slavnostech poprvé, bylo zřejmé velké zaujetí krajkou, ačkoli k ní předtím neměli vůbec žádný vztah.

Ač v programu slavností je několik hlavních a uzlových bodů (slavnostní zahájení, slavnostní večer, módní přehlídky, vystoupení folklórního souboru) celková struktura je „krajková“ – tedy z našeho pohledu vzájemně provázaná. Na rozdíl od festivalů, kde je jednoznačná struktura časová, prostorová a také z hlediska rolí účinkující – divák, tak v případě slavností je to jinak. Kromě hlavních programových uzlů probíhají slavnosti průběžně, současně na několika místech a v přilehlém veřejném prostoru a hierarchie rolí není pro interakce překážkou.

Naopak na náměstí a také v dalších částech města se po většinu času slavnostmi nijak nežije, jejich konání zde není nijak patrné. Až v pátek večer atmosféra města ožila doprovodným programem zejména v knihovně a v sobotu stánky v dolní části náměstí.

Význam slavností pro život lokality

Slavnosti mají velkou podporu místních obyvatel, zastupitelstva, starosty a starostovy manželky a kurátorky Muzea krajky, která je jednou z hlavních organizátorek slavností. Za pozornost podle nás však také stojí provázanost mezi městem Vamberk a Muzeem krajky. Nabyli jsme dojmu, že provázanost těchto dvou institucí není příliš úzká. Navíc Muzeum krajky spadá pod Královehradecký kraj a není tak vnímáno tolik jako „místní“. Je tedy otázkou, zda by slavnostem neprospěla užší komunikace s Muzeem krajky, které je pro návštěvníky slavností jedním ze stěžejních míst návštěvy festivalu, ale i města.

Organizátoři a organizátorky slavností si při tom uvědomují zodpovědnost za uchování ojedinělé místní tradice zvláště v situaci, kdy počet aktivních paličkujících ubývá.

Obyvatelé města bez ohledu na to, zda se kdy účastní nebo účastnili slavností, jednoznačně vnímají slavnosti jako prostředek připomínající tradice krajkářství s velkým respektem. Jsou hrdí na to, kolik návštěvníků, a to i ze zahraničí na slavnosti přijíždí. I to je pro ně jakýmsi potvrzením sepětí významu krajkářství, slavností a jejich lokality.

Lidé zapojení do organizace slavností či z vedení města, s kterými jsme hovořili, mluvili o velmi těsné spolupráci všech zapojených, s dodatkem, že je to dáno charakterem prostředí malého města, kde v obdobných situacích všichni spolupracují, všichni se znají. Místní na konání slavností také mj. oceňují, že „město se kvůli slavnostem dá každý rok „do pucu““.

Slavnosti na sebe váží krajkářství sice jako regionální fenomén, ale zdůrazňují přitom Vamberk jako centrum krajkářství. Slavnosti se tedy výrazně podílejí na celkové image Vamberku jako „města krajky“. K tomu přispívá nejen Muzeum krajky, které zde stále funguje, ale také v minulosti zde působící Družstvo Vamberecká krajka Vamberk, které zanechává v místní paměti stále živou stopu.

Slavnosti zcela jistě umožňují připomínat si tradici, která by bez slavností v dané lokalitě nebyla tak výrazná. Bohužel mnohokrát v různých variacích jsme u respondentů a respondentek zaznamenali tvrzení, že krajka je to, co Vamberku „zbylo“ (oproti jiným tradičním řemeslům, která dříve v lokalitě byla, ale postupem času se vytratila, např. cihelny). Často to uváděli např. slovy „bez slavností by Vamberk nic neznamenal“, „Vamberk si neumím představit bez slavností“ nebo „Vamberk je prostě... tady ta tradice je a je to dobře, poněvadž co jiného“, „ani nevím, co jiného tady máme“, „pokud by se festival nekonal ve Vamberku, tak Vamberk ztratí velkou podstatu, co se týče kulturního

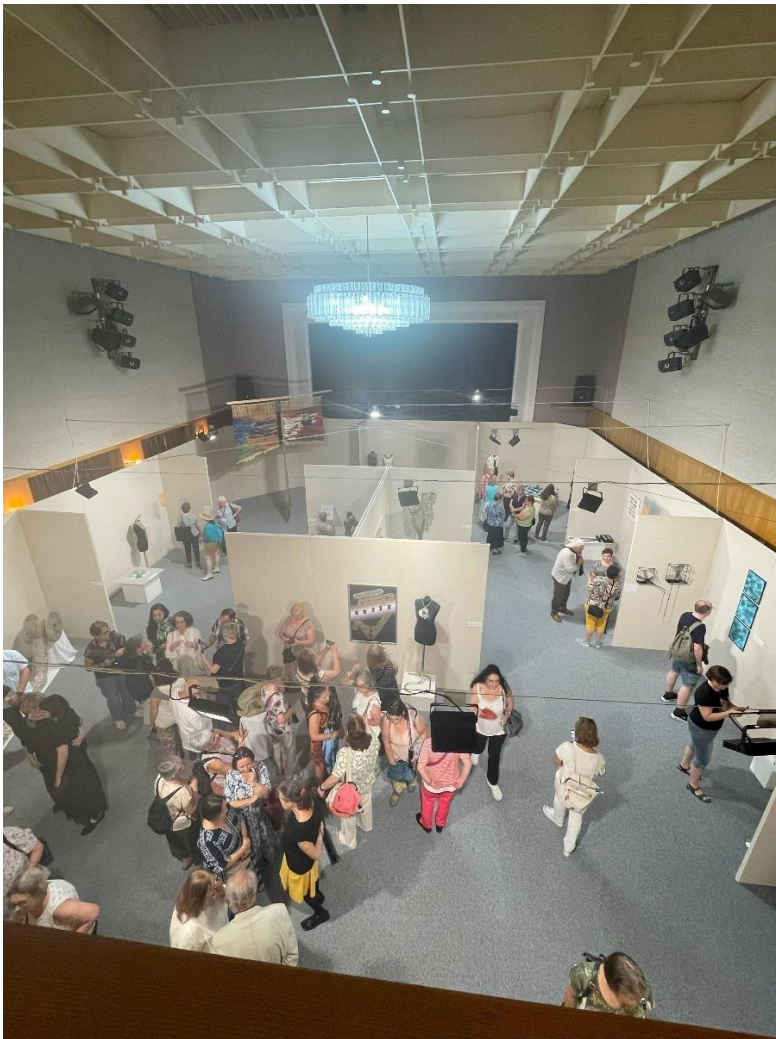
dědictví”. Takto úzké provázání krajky a Vamberku poukazuje na určitou symbiózu mezi městem a tradicí, ale hlavně mezi městem a akcí, která umožňuje tuto symbiózu udržovat i v době, kdy tradice není již tak rozšířená. Slavnosti jsou proto velmi zásadní akcí, která, nadneseně řečeno, udržuje Vamberk ve výrazném „kulturním” dění.

Vztah místních obyvatel ke krajce bývá někdy také poněkud neurčitý. Často nám tvrdili, že tradice je důležitá a musí se podporovat. Nicméně přímý vztah ke krajce mnozí často neměli. Spíše jsme nabyli dojmu, že nějaká tradice (a její udržování) je pro ně obecně důležitá, a jsou rádi, že Vamberku je „alespoň ta krajka”. Krajka je tedy pro místní obyvatele určitý prostředek, jak se k tradici vztáhnout. „I když je ve Vamberku hodně akcí a festivalů.... to se nedá srovnávat, to je tradice.”

Tradice krajkářství

Ačkoli počátky krajkářství v lokalitě spadají do období podnikání zdejší vrchnosti již od 17. století a jsou spojovány s úlohou Magdaleny Grambové, podrobné znalosti o počátcích a vývoji krajkářství v lokalitě nám podávali zejména zvolení experti, s nimiž bylo možné vést rozhovory šířeji. V paměti ostatních respondentů se nejstarší tradice uchovává s obecným odkazem na její dávnou minulost, nebo v případech, kdy respondenti připomínali, že se zde kdysi paličkovalo v rodinách. Některé z nich si rukodělnou prací, zejména mimo zemědělskou sezónu, zlepšovaly svou finanční situaci. Přitom, jak jsme se od expertů dozvěděli, paličující ženy, někdy s výpomocí mužů a dětí, musely přesně dodržovat náročné požadavky kladené na materiál, techniku, vzory, a kvalitu, aby bylo možné s krajkou dále obchodovat.

Slavnosti nejstarší tradici krajkářství a sepětí s městem a lokalitou jasně připomínají. Pro některé, zvláště nové návštěvníky, byla tato tradice novým zjištěním. Na tradici upozorňuje Muzeum krajky, ale i Krajkářská škola Vamberk nebo také výstaviště ve sportovní hale, kde se příležitostně objevovaly i staré fotografie, zachycující paličkování z různých míst i dob. Tradice krajkářství je nejen výrazným prvkem festivalu, ale je přijímaná jako specifická charakteristika města a lokality, a to nejen místními, ale i návštěvníky z různých míst. Krajka je pozitivně přijímaná i těmi, kteří sice žijí v místě, ale festivalu se neúčastní, nebo těmi, kteří jinak krajkářství nevěnují zvláštní pozornost. Lze konstatovat, že kolektivní paměť spojená s krajkářstvím, uchovávaná v místě a přijímaná zvenčí tvoří důležitou součást místní identity. Někdy třeba i ve zjednodušené nebo zkreslené podobě, jak o tom svědčily např. výpovědi, že Vamberk je „kolébkou krajkářství“. Myšlenka přítomná ve výpovědích respondentů, že Vamberk je přímo ztotožňován s krajkářstvím jako s její nejvýraznější charakteristikou, však nesouvisí jen s historií a tradicí krajkářství, ale s řadou dalších okolností, které zmíníme dále.

Tradice rukodělné práce se v místě udržela v některých rodinách i v době, kdy ryze hospodářská potřeba nebyla již primární, ale mohla plnit i jiné funkce, jako např. v podobě příležitostného přivýdělku nebo volnočasové aktivity spojené se zálibou věnovat se ručním pracím, činností zaměřeným na zkrášlení interiéru, módní doplňky apod. V tomto případě se lidé z města či jeho okolí vyjadřovali k tomu, zda sami mají či nemají zkušenost s tím, že se v jejich rodinách paličkovalo nebo ještě paličkuje. Zaznamenali jsme tak tradici i v rodinné kontinuitě, ovšem s různými případy. Nejvýznamnější je rodinná tradice udržovaná v rodině natolik, že se jedná o uchování kulturního nehmotného

dědictví, tedy i se zachováním rukodělné práce se všemi náležitostmi předávanými v rámci rodiny z generace na generaci.

Mezi jinými respondenty se objevovaly vzpomínky na to, jak ještě babička nebo maminka paličkovaly, ale pro ně již zůstaly jen milé emociální vzpomínky, někdy třeba zhmotněné v podobě uchovávaných výsledků jejich práce. Spolu s tím u těchto respondentů je patrný zvýšený zájem o stav a vývoj krajkářství. Mezi respondenty se objevily případy, kdy se někdo i po přerušení rodinné tradice k paličkování vrací, a to např. prostřednictvím kurzů, anebo docela samostatně. V některých případech se paličkování, byť v rodinné tradici objevuje spíše sporadicky, jen jako příležitostně vykonávaná činnost, kdy např. maminka se pokusí obnovit kdysi nabytou dovednost, ale může k tomu takto motivovat i své děti. Anebo právě z důvodu svých vlastních zkušeností z rodiny rodiče doporučí dětem navštěvovat kroužek paličkování.

Rodinná tradice umocňuje zájem o paličkování, třebaže důvody mohou být rozmanité. Například se jedná o učení se novým dovednostem, sdílení záliby a praktik s druhými, radost z dosaženého výsledku. Byly také uváděny relaxační efekty, které paličkování jako ruční činnost přináší. Naopak se vyskytly názory, že věnovat se této činnosti je složité, neboť paličkování vyžaduje čas, trpělivost, soustředění a pro některé se jeví jako manuálně zvláště náročná. Rozhodně ti, kteří zažili v rodině zkušenosti s paličkováním, vyjadřovali svůj pozitivně emoční vztah k tradici krajkářství, úctu k předkům, ale i k současným snahám krajkářství rozvíjet. V rámci těchto názorů se objevily i obavy, zda se podaří krajkářství do budoucna uchovat, zda není krajkářství spíše záležitostí starších lidí, zda mladí lidé budou s to se paličkování věnovat, jaký je vůbec osud krajky z hlediska zájmu o různé její využití a nadto v situaci, kdy rukodělná práce představuje mnoho času a vynaložení značného úsilí, které sotva kdo zaplatí.

Důležitou roli v podpoře tradice krajkářství sehraává linie spojená s edukací. V rodinné tradici je možné vysledovat důraz kladený na uchování náležitostí, které se předávají z generace na generaci a s obezřetnou inovací, ale na druhé straně spíše amatérské aktivity již nejsou svázané nároky na dodržování určitého kánonu. Tak i dnešní edukační snahy vykazují dva základní směry. Jeden z nich představuje ve Vamberku předávaná tradice prostřednictvím Krajkářské školy Vamberk. Pracovnice této školy dbají na to, aby zájemkyně či zájemci o paličkování zvládli řemeslné zásady (s ohledem na možnosti přiměřené jejich tvůrcům), rozhodně však vedoucí k výsledkům tak, aby splňovaly požadavky řemeslné i estetické. Edukační vedení je tak vázáno i na příslušné vzdělání v oboru a předávání příslušných poznatků a dovedností. V rámci takto uchovávané tradice

je patrné, že kvalitu krajkářství je nutné pěstovat na základě odborných znalostí. Avšak osob s tímto vzděláním již také ubývá a samy pracovnice nejsou z hlediska svého vytížení s to zajistit větší množství kurzů. Poptávku proto na jiných místech často vyplňují různé spolky a kroužky, které se ve své činnosti řídí dovednostmi někoho zkušenějšího, třebaže ne vždy s patřičným vzděláním.

V době slavností byla krajkářská škola navštěvovaná těmi, kteří se zajímali právě o produkci školy, o exponáty, o možnost získat podvinky nebo nové inspirace v předávaných zkušenostech. Slavnosti navštěvují i členky řady kroužků, kurzů, včetně organizovaných zájezdů. A v odpovědích respondentů se objevily návštěvnice, které přijely právě proto, aby teprve s paličkováním začaly. Přínosem školy je organizovaná módní přehlídka, která prezentuje doplňky a možné uplatnění krajky v ženské módě. Krajková móda je podporována ale i běžnými osobami, které se účastní festivalu s tím, že samy ukazují svou zálibu nosit různé krajkové doplňky a tím krajkářství také podporovat.

Tak jako významnou součástí slavností je program zajišťovaný krajkářskou školou, tak na tříbení krajkářské tradice se v rámci festivalu podílí výstavní i prodejní prezentace (letos v prostorách sportovní haly). Důležité přitom je, že se zde potkávají reprezentanti různého pojetí a využití krajky, a to jak z Česka, tak ze zahraničí. V rozhovorech s vystavujícími a návštěvníky se ukázalo, že zde mají možnost velké výměny zkušeností a rozličných inspirací. Tak se zde představují jakkoli kulturně různá, ale přeci jen klasicky tradiční pojetí krajkářství, ale spolu s tím i jeho inovativní druhy. Vystavovatelky ze zahraničí, s nimiž byly vedeny rozhovory, mj. oceňovaly rozmanitost nabízené produkce, zájem ze strany návštěvníků. Byly mezi nimi i takové, které absolvovaly zcela odborné vzdělání nebo kurzy, ale jejich zájem směřoval k tomu, jak využít krajku v moderním pojetí, v neotřelých inovacích. V návaznosti na pojetí tradice se také u různých respondentů objevovaly názory, že tradice nevyklučuje inovace, ba předpokládá novou kreativitu a umožňuje přidat tradici „druhý život“.

Zcela zásadní pro pojetí tradice krajkářství nese umělecká činnost. Každé dva roky je v rámci slavností organizovaná mezinárodní soutěžní výstava, bienále krajky, která se těšila velké pozornosti návštěvníků (byla alokována do místní sokolovny). V součinnosti s Muzeem krajky jsou odbornou porotou vybrány a hodnoceny exponáty. Muzeum jako pamětní a kulturní organizace tak nabízí možnost vnímat krajkářství v historickém podloží a vývoji, včetně linie umělecké výpovědi, která v českém prostředí nese další významnou hodnotu a kvalitu. Z rozhovorů jsme se mj. dozvěděli, že právě tento aspekt krajkářství je velmi důležitý a stal se přitažlivý nejen pro zkušené výtvarnice,

výtvarníky, ale i nové a mladé autorky/autory. Sám charakter soutěže vnáší do jejich snah prvek napětí a hledání nových inspirací v komparaci s jinými tvůrci. Bohužel stav akademicky graduované edukace v tomto uměleckém oboru se v českém prostředí také oslabuje, nakolik je vázán na uznávané autority a existenci ateliérů zaměřených speciálně na krajku. Při tom vysokoškolská příprava je důležitou formou podpory krajkářské tradice a jejího možného rozvoje. Z pozorování můžeme konstatovat, že bienále bylo hojně navštěvováno jak odbornou, tak i laickou veřejností a vedle ocenění udělených odbornou porotou návštěvníci mohli rozhodnout svým hlasováním v prostorách výstavy o udělení ceny sympatie.

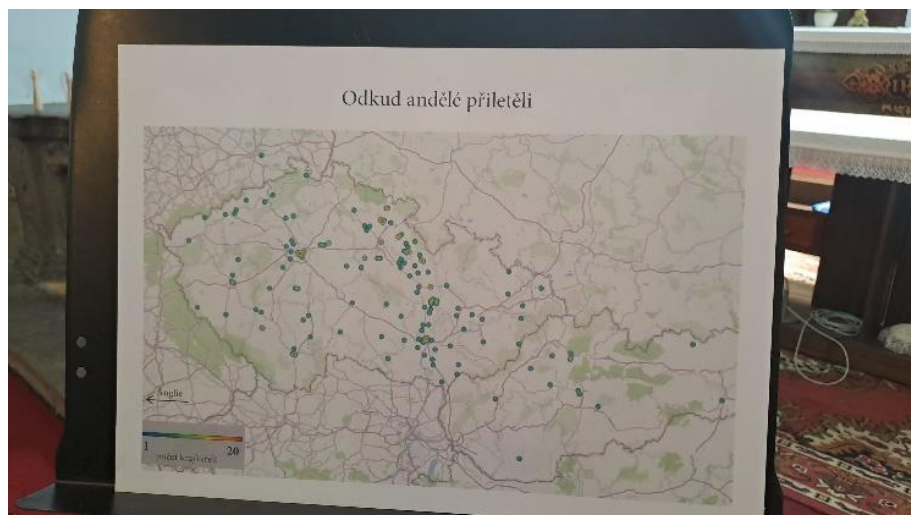
Novým programovým prvkem slavností byla výstava andělských křídel v prostorách kostela sv. Prokopa. Krajkářství bylo tradičně spojováno s výrobky z krajky právě pro církevní účely a nápad, jak kostel učinit výstavním místem s adekvátní tematikou, se setkal s velkým zájmem. O tomto záměru informoval také časopis zaměřený na krajkářství. V kostele nakonec bylo vystaveno několik stovek dřevěných andělů (vysoustruhovaných v umělecky čistém provedení právě pro tento účel), které zdobila krajková křídla od tvůrců z různých míst republiky. Andělé měli svá čísla a bylo možné identifikovat autory a autorky jejich křídel. V této formě byla krajka představena v nesčetných variantách. Akce byla velmi úspěšná.

V případě tradice krajkářství nelze však pominout skutečnost, že Vamberk je spojován s existencí Družstva Vamberecká krajka Vamberk, které desítky let zaměstnávalo mnoho obyvatel z Vamberka a okolí. Navíc pro potřeby výroby bylo nutné zajistit vzdělání budoucích pracovníků družstva. Družstvo však přechodem do nových podmínek po roce 1989 bylo nuceno ukončit svou činnost. Tato skutečnost byla v rozhovorech připomínaná (rozhovory byly vedeny i s osobami, které v družstvu kdysi pracovaly).

Nelze opomenout fakt, že krajka, krajkářství a také samotné slavnosti jsou velmi výrazně genderované. Krajce se v naprosté většině věnují ženy, a to převážně ženy starší. To byla a dlouhodobě také je dominantní část navštěvujících krajkářské slavností. Tradice, kdy i v minulosti paličkovaly hlavně ženy, se tak přenáší do současnosti, a i do celkového konceptu slavností. Ačkoli na slavnostech byli přítomni i muži, bylo jich výrazně méně, a většinou tvořili doprovod svým partnerkám návštěvnícím nebo vystavovatelkám. Snaha přilákat na slavnosti i muže byla patrná ve formě krajkového velorexu, jehož autorem je muž, nicméně složení navštěvujících slavností to příliš nezměnilo.

Nelze však přehlédnout, že do slavnostní byli zapojeni i mladší lidé, a to jak v případě soutěžících, vystavovatelů či návštěvníků, že na slavnostech participovala místní základní

škola spolu s rodinnými příslušníky, rodinní příslušníci dětí zapojených do módní přehlídky nebo příznivci krajkářské školy, ale i vystavovatelé andělských křídel.

Závěr

Shrnutí

Na základě uvedených poznatků můžeme v dalším textu stručně odpovědět na výzkumné otázky. Zvláště připojujeme náměty k diskusi a závěr uzavíráme celkovým hodnocením.

Jaký je charakter slavností ve Vamberku?

Letošní slavnosti jednak uchovávaly dosavadní obsahové zaměření, jednak přinesly věcně či organizačně řadu nových prvků. Byly tak, podle slov organizátorů, nejnáročnější, ale přitom velmi úspěšné, což se potvrdilo z rozhovorů s našimi respondenty v průběhu slavností. Skladba návštěvníků zůstala v zásadě zachovaná. Slavností se účastnili jak místní lidé, lidé z blízkého okolí, z České republiky i ze zahraničí, jednak návštěvníci programu, soutěžící, vystavovatelé, prodejci, vystupující v různých částech programu, organizátoři a spolupořadatelé. Patřili k nim lidé z laické i odborné veřejnosti, s různou zkušeností s paličkováním, pamětníci na proměny krajkářství, ale také jen obdivovatelé krajky. Slavnosti přitom s respektem zaznamenávají i ti místní lidé, kteří program nenavštěvují. Dominantní skupinou zůstávají ženy staršího věku, muži a mladších návštěvníků je rozhodně méně. Nejdůležitější aktivity se odehrávaly ve sportovní hale s výstavní a prodejní prezentací výrobků z krajky. Součástí slavností byl také doprovodný kulturní program, pozornost tradičně přitahovalo i mezinárodní bienále v sokolovně, prezentace krajkářské školy v Kubiasově vile nebo výstava a další aktivity v Muzeu krajky. Letos byl program obohacen o např. expozice křídel v kostele svatého Prokopa, módní přehlídku se zapojením dětí v Muzeu krajky, akce a setkání při hudbě v knihovně, nebo o vystoupení folklorního souboru z Myjavy. Velké pozornosti se těšila produkce polské výtvarnice NeSpoon a její mural na fasádě domu v centru města. Na všech místech v průběhu slavností panovala velmi vlídná, přátelská atmosféra, bylo patrné, že lidé spolu komunikují, sdílí zkušenosti či získávají nové náměty, poznatky, nakupují produkci a materiály, hodnotí vystavovaná umělecká díla nebo jen příjemně relaxují. Z výše řečeného také plyne, že rozmanitost cílových skupin slavností je poměrně velká, a nebylo v rámci našeho výzkumu možné do detailu popsat, zda a jak slavnosti odpovídají na poptávku všech skupin. Určitě je to ale jedna z oblastí, na kterou by se organizátoři slavností mohli v budoucnu zaměřit – tedy více porozumět svým cílovým skupinám.

Jaký je význam slavností pro život lokality?

Slavnosti jsou místními lidmi chápány jako během roku zcela mimořádná událost, která zapojí do příprav mnoho lidí, důležité instituce, vedení města s řadou aktérů, včetně dobrovolníků, návštěvníků hostů. Slavnosti přispívají k tomu, že Vamberk je vnímán jako kulturní město. Vamberk je v době slavností výrazněji navštěvován, i ze zahraničí, stává se přitažlivějším. Skrze slavnosti je Vamberk konstantně spojován s krajkářstvím, které tak tvoří jeho nezaměnitelnou image. Slavnosti zásadním způsobem přispívají k lokální identitě, navazují na hluboké kořeny kulturního dědictví spojeného s krajkářstvím v jeho historických proměnách, udržují paměť spojenou s krajkářskou tradicí. Slavnosti uchovávají a prohlubují propojení zájmové, odborné a umělecké činnosti, a to jak v lokálním, tak částečně i mezinárodním prostředí. Slavnosti přispívají k interakci mezi lidmi, sdílení zkušeností, nových inspirací. Slavnosti jsou zároveň místními považovány za důležité hlavně proto, že přispívají k připomínání tradice krajkářství, což je jedna z mála tradic, která v regionu zůstala zachována. O přijímaném významu Vamberka spolu se slavnostmi svědčí také to, že tradice krajkářství ve Vamberku byla v roce 2020 zapsána na Seznam nemateriálních statků lidové kultury České republiky.

Jak slavnosti přispívají k podpoře tradice krajkářství?

Slavnosti připomínají tradici krajkářství v mnoha ohledech. V rozhovorech jsme se seznamovali s různými vzpomínkami našich respondentek i respondentů na paličkování jejich rodinných předků. Někteří stále uchovávají paličkování i v mezigeneračním přenosu, někdy třeba jen částečné nebo s různými přestávkami, ale také ve snaze motivovat vlastní děti k paličkování. Z hlediska edukačního slavnosti skýtají prostor pro prezentaci krajkářství z různých oblastí a od různých tvůrců. Patří k nim aktivity místní krajkářské školy s důrazem na odborné vedení, prezentace a výměna zkušeností odborně školených osob z různých míst, než jen z Vamberka, včetně zahraničí. Na slavnostech byli přítomni účastníci z různých zájmových kroužků nebo jen solitéři se zájmem o paličkování. Výraznou podobu podpory krajkářství představuje prezentace krajkářské produkce v oblasti uměleckého sebevyjádření, zvláště spojeného s mezinárodním bienále. Jako historická paměťová záležitost je krajkářství připomínáno prostřednictvím Muzea krajky. Inspirativní bylo také využití kostela sv. Prokopa pro výstavu krajkových andělských křídel. Zároveň jsme zaznamenali diskuse o tom, jak tradice krajky může nést i „druhý život“, tedy s větší mírou inovací a s propojením se současným životem. Na základě rozhovorů s místními i návštěvníky se domníváme, že krajkářská tradice nebude výhledově prosperovat bez inovace, tedy že bude potřeba posilovat – třeba i právě skrze festival – moderní a inovativní pojetí krajky v budoucnu.

Náměty k diskusi

Na základě provedeného etnografického výzkumu a expertních rozhovorů předkládáme ke zvážení několik postřehů. Jedná se o:

- termín konání slavností (v době předávání vysvědčení nejsou slavnosti časově příznivé pro účast rodin s dětmi)
- vhodnější místo slavnostního zahájení slavností, včetně srozumitelnější prezentace (pro koho je určeno, kdy začíná program slavností apod.)
- propagaci slavností (a to jak z hlediska formy, tedy i mimo Facebook, tak z hlediska místa, zvláště mimo Vamberk; přehlednost informací na webových stránkách)
- zda pořádat všechny akce spojené se slavnostmi do Vamberku
- využití potenciálu a spolupráce různých participantů na slavnostech (např. úloha Muzea krajky, ale i dalších subjektů třeba i mimo Vamberk; zdůraznit význam Vamberku jako centra krajkářství, přitom poukázat na krajkářství v širším regionu – Vamberecko; zapojit např. kulturní vstupy z regionu, lokální gastronomické výrobky apod., upozorňovat návštěvníky odjinud na turisticky atraktivní místa, tematicky blízké akce v okolí)
- orientaci v místě a programu pro návštěvníky (zvláště využít náměstí jako centrum města a informace před prostory, kde a kdy se jaká část programu koná)
- informace k placení vstupného (např. zvážít vstup zdarma pro děti), popř. o uzavřeném či otevřeném přístupu na akce v rámci programu
- to, jak oživit náměstí např. formou dostupných míst s občerstvením (včetně jeho kvality, cenové dostupnosti)
- místa k posezení na různých místech konání akcí (zdařile byly využity externí prostory v Muzeu krajky, knihovně; v interiéru sportovní haly či krajkářské školy se jednalo o vítané zázemí, ale s ohledem na počet účastníků akce nikoli vždy dostupné)

- drobné úpravy interiérů akcí (v případě sokolovny dostatečně zřetelné informace k možnosti podpořit soutěž sympatie a více ji propagovat, výraznější orientace v prvním patře budovy, kde byly též ke zhlédnutí další exponáty; v případě haly např. řešit její čelo, nějakým látkovým či jiným krytím vytvořit příjemnější prostředí pro scénu a pro plánovaná vystoupení)
- možnost zapojit více interaktivní práci s krajkou a další edukační aktivity (kromě možnosti skýtané v Muzeu krajky nabízet širší možnost „osahat si“ krajkářské řemeslo, využít edukační krajkářské akce či workshopy pro děti, mládež i dospělé, popř. nějaké soutěže o ceny)
- další podpoře soutěžení a vystavování krajkářské produkce na různých úrovních či různou formou (potenciál prestižního bienále se těší zájmu mladých tvůrců, tvůrkyň; diváky by mohlo zajímat i zákulisí soutěže, kritéria hodnocení a jak proces hodnocení probíhá; andělská křídla byla velmi zdařilou novinkou a možná by akce měla zanechat nějakou stopu, např. v Muzeu krajky)
- rozvoj spolupráce se zahraničními účastníky (včetně podpory a výběru prezentace exponátů, módních přehlídek, workshopů apod.)
- participaci a podporu Krajského úřadu KHK (v oblasti propagace, sdílených informací, spolupráce aktérů v kraji nebo se zahraničím; nabízí se málo rozvíjená spolupráce se sousedním Polskem; počín polské výtvarnice NeSpoon je vnímán jako velmi zdařilý)
- rozvíjet spolupráci mezi Muzeem krajky, resp. Muzeem a galerií Orlických hor a městem, potažmo organizátory slavností.

Celkové hodnocení

Krajkářské slavnosti byly, jak jsme mohli zjistit z rozhovorů a pozorování, hodnoceny jako velmi úspěšné. Setkalo se v nich mnoho rozličných akcí a bylo zapojeno mnoho různorodých aktérů, což vyžadovalo od organizátorů a jejich spolupracovníků vynaložení značného úsilí. Akce tohoto typu je přitom jednoznačně klíčová pro udržení a rozvoj krajkářství, je podporou krajkářské tradice, posiluje místní paměť i identitu, přináší nejen odkaz na minulost a dědictví, ale přináší tradici i tzv. druhý život, snoubí se jak s amatérským, tak profesionálním, ba uměleckým přístupem ke krajskému, propojuje lidi jak v generacích, tak obyvatele s jejich místem, ale i se zahraničními aktéry, se zájemci o krajkou a krajkářství.

Organizátoři jsou si vědomi toho, že přebírají odpovědnost za potenciál, který krajkářství nabízí v různých jeho významech. Velmi často se vystavovatelé, soutěžící, návštěvníci hlásili ke krajkářství právě jako k tradici, kterou je nutné předávat. Byl často zdůrazňován estetický rozměr krajkářství a krajkou. Pro někoho přináší paličkování také relaxaci či kreativitu, umělecké vyjádření. Slavnosti podporují edukační aspekt krajkářského řemesla i umělecké tvorby. Staly se médiem interakcí mezi lidmi, výměny zkušeností, inspirace, nabízely příležitost pro nákup speciálního materiálu či vybavení, ale i originálních děl. Pro účastníky jsou (tradiční) akce, která je příjemným zážitkem v přívětivém prostředí s milou atmosférou.

Tradice snoubí předivou různých linií, s různým podílem jednotlivých aktérů, institucí a vede k mnohým diskusím, jak uchovávat krajkářství v jejím tradičním pojetí nebo jak tradici obohatit o inovativní přístupy. Právě slavnosti ukazují na živost tradice, ač jsme evidovali také překážky, nesnáze či hrozby, se kterými se krajkářství potýká, které jsou pro současnost a budoucnost tradice velkou výzvou. Potenciál, jak uchovávat a rozvíjet tradici, je ve Vamberku stále přítomný. Je spojen se sdíleným respektem ke krajkářství jak aktivně zapojených do slavností či návštěvníků, tak těch, kteří se o krajkářství a krajkou nezajímají. A není náhodou, že krajkářství je spojováno s image Vamberka. Na druhé straně je zapotřebí krajkářství spojovat se širším regionem, se zahraniční spoluprací. A posilovat vědomí toho, že se nejedná v místě jen o krajkou a krajkářství, které tvoří její kulturní potenciál, ať pro místní obyvatele či návštěvníky odjinud.

V diskusních námětech jsme zpřehlednili zjištění, která mohou sloužit do dalších ročníků krajkářských slavností. Chceme poděkovat, že řešitelský tým spolu se studujícími našli podporu jak ze strany odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu KÚ KHK, tak

především ze strany starosty Vamberku, pana Rejzla, organizátorů slavností, zejména paní Rejzlové. Vníмали jste též zájem ze strany vedoucích Muzea krajky paní Kuthanové. Chceme upřímně poděkovat všem, s kterými jsme vedli rozhovory, zvláště v průběhu slavností. A jsme rádi i tomu, že naši studující získali důležitou praktickou zkušenost a svým aktivním podílem se zasloužili o předkládané výsledky.

